

osobito zalaže za uvođenje talijanskog jezika, ne samo u zemlji, nego i u samom parlamentu. Zajedno s općinama u Dubrovniku i Supetru na Braču predlaže 26. IV. osnivanje »talijanske« sekcije u parlamentu (sama je to učinila već 29. III. pod neposrednim dojmom prvog poziva iz Zagreba), a na kraju svibnja obraća se općinama u Opuzenu i Dubrovniku s prijedlogom o sazivu »pokrajinske skupštine«, na kojoj bi se, s obzirom na kritično stanje Austrije«, vijećalo »o sudbini Dalmacije, ako se ova otcijepi od iste« (132). Ta je akcija, doduše, ostala bez rezultata, ali je A. поблиže ne objašnjava, iako bi to ona zavrijedila.

Iz podataka, koje A. donosi, vidi se, da su otpor protiv ujedinjenja s Hrvatskom podržavale i austrijske vlasti, pa je to nastojanje ostalo ograničeno uglavnom na općine u Šibeniku, Omišu i Drnišu. Ipak su upravo razlozi političke prirode — bojazan pred porastom talijanskog utjecaja — potakli namjesnika Turszkog, da u svom referatu min. Pillersdorfu od 12. V. predloži, »kako da se provede studiranje njemačkog i ‚ilirskog‘ jezika među stanovništvom, a napose mladeži (sveučilište u Beču), i da se obavezno ova dva jezika kultivira« (130).

Prema tome, ubrzani razvoj događaja postavio je 1848 u Dalmaciji na dnevni red gotovo sva osnovna pitanja, na rješavanju kojih se zatim radilo više desetljeća. Aktivnost pak talijanskih elemenata u tadašnjoj inteligenciji mogla bi, bolje proučena, pružiti jedan koristan prilog više rješenju najvažnijeg pitanja revolucije u Austriji uopće, t. j. nacionalnog pitanja u njegovu odnosu prema demokratskim idejama evropske revolucije.

Jaroslav Šidak

V. BOGDANOV, HRVATSKA REVOLUCIONARNA PJESMA IZ GODINE 1794 I UČEŠĆE HRVATA I SRBA U ZAVJERI MARTINOVIĆEVIH JAKOBINACA, STARINE JAZU 46, 1956.

Prilog V. Bogdanova o »Jakobincu Martinoviću i našim graničarima (Narodni list 9. I. 1952) potakao me je, da u HZ VII, 1954, str. 188, dodirnem uz ostalo pitanje kajkavske revolucionarne pjesme iz 1794, koju je Martinović u istrazi vezao za osobu biskupa M. Vrhovca. Tada je Bogdanov obećao, da će tu pjesmu, čiji prijepis posjeduje, objelodaniti u ovom časopisu. Međutim, povezavši je s opširnijim prikazom Martinovićeve urote, izrađenom na osnovu mađarske literature, on ju je štampao u gore navedenom radu (str. 332—336).

Nije zadaća ovog priloga, da ocijeni taj rad, koji uglavnom ima karakter više ili manje prepričane građe — zbog čega je i ušao u »Starine« — i koji, uz druge zanimljive podatke, sadržava i prijevod značajnog spisa Martinovićeve: Katekizam ljudi i građana, što ga je napisao francuski građanin Democrite la Montagne, a sada je preveden na mađarski (str. 355—366). Autor se, nažalost, nije koristio zbirkom građe, koju od 1952 izdaje Kálmán B e n d a (A magyar jakobinusak iratai), a nepoznata mu je ostala i vrlo dobra rasprava, koju je u Acta historica Academiae scientiarum hungaricae 1/2, 1952, objelodanio I. K a t ó na ruskom jeziku pod naslovom: Dviženje vengerskih jakobincev (str. 185—235). Prema tome, tvrđnja, da se s optužbama građanskih historičara »— koliko je nama poznato — osim Kossuthova protesta protiv prve Franknoijeve knjige iz godine 1880. — nitko još nije... temeljito razračunao ni unutar same mađarske historiografije« (378), nije točna. Uza svu

nesumnjivu simpatiju prema Martinovićevu krugu, Kató objektivno konstatira svu ograničenost njegova programa, naročito u seljačkom i nacionalnom pitanju. »Os- novno protivurjeđe programa — kaže od (224) — u tome je, što on hoće da na podlozi plemićkog vlasništva podigne gotovo potpunu buržoasku republiku. On nije mogao riješiti problem »ujedinjenja interesa« između feudalnoga srednjeg plemstva i republikanskog radikalizma. No taj je program, sa svom svojom slabošću, bio nesumnjivo ono najljepše, što je Ugarska bila sposobna dati u XVIII. stoljeću«.

»Pjesma, koja je visjela na drvetu slobode u Zagrebu«, kako je B. naslovljuje, nije se zacijelo u originalu tako nazivala, nego je to prijevod s mađarskog jezika, pa nesumnjivo potječe od ruke Josipa Hajnóczyja, među spisima kojega je i pro- nađena i koji je »čak sam pripremao prijevod naše pjesme na mađarski« (337). A time je pružen također dokaz za ispravnost slutnje nekih pisaca, da i ta pjesma potječe iz Martinovićeva kruga odnosno, kako B. misli, da je »naš pisac neosporno pripadao najužem krugu vođa Martinovićevih ugarsko-hrvatskih jakobinaca« (337). Pjesma se sastoji od četrdeset strofa po četiri stiha sa osam slogova i spjevana je na kajkavskom narječju.

Ako pokušamo tu pjesmu analizirati, onda prije svega treba istaći, da je poti- caj za njezin sastav dao autoru rat austrijsko-pruski protiv Francuske revolucije. On želi uvjeriti Horvate, dakle stanovnike Provincijala, da sudjelovanje u tom ratu nije u njihovu interesu — dakako, ne iz nekih nacionalnih i političkih motiva, nego isključivo socijalnih. Pjesma i počinje riječima: »Zakaj išli bi Horvati prot Francuzu vojvati, ki vas nigdar ni zbantual, kak vas vsaki bu valual,« a završava porukom samoga boga, koji naviješta potpunu jednakost, »ar z Francuzom ja vojujem...«

Pjesma se u stvari sastoji od pet dijelova. U prvih deset strofa pozivaju se Hrvati, neka se slože s Francuzima protiv njihovih protivnika, jer se oni bore za sav svijet, za uvođenje pravice i jednakosti. U drugom dijelu, koji obuhvaća strofe 11—17, osuđuje se svećenstvo. U trećem (strofe 18—22) upućuje se poziv, neka se ne vjeruje popovskim lažima o Francuzima. U četvrtom (23—30) opisuje se bijeda kmetova, a posljednjih deset strofa (31—40) sadržava poruku boga, koji osuđuje svoje »lažlive namestnike« i »plemenite« i završava pjesmu riječima: »Nazad hoću dati mužu, kaj je imal v paradizu, nit gospona, nit je muža kad stvorila ruka boža«. Pjesma je sva prožeta slobodarskim mislima i doista zavređuje, da je se nazove revolucionarnom.

Bogdanov je uvjeren, da je tako najzad pronađen tekst one pjesme, koju je prvi prikazao javnosti Smičiklas u svojoj Poviesti hrvatskoj II, 1879, str. 399, i koju je poznao također Šišić, prema rukopisu iz ostavštine I. Tkalčića u arhivu JAZU, odakle je negdje poslije 1922 nestala. Bogdanov konstatira, da »kod Smičiklasa ob- javljena mjesta čine samo jedan sasvim neznatan i slobodno prepričan dio stihova« (331/2). Premda B. ne potkrepljuje konkretnim podacima svoju tvrdnju, da je ta pjesma »bila godine 1794 veoma rasprostranjena«, a da »ima pouzdanih dokaza o tome, da je bila širena i izvan granica Hrvatske« (332), nema sumnje, da je ona nastala najkasnije 1794, kada je Hajnóczy bio uhapšen, a kada za nju zna i Vrho- vac, nazivajući je u jednom pismu od 17. III. paškivilom. U istu godinu stavlja je i Smičiklas.

Međutim, prikaz njezina sadržaja u Smičiklasa, a pogotovu stihovi, koje on navodi, ne podudaraju se u svemu s tekstem iz Hajnóczyjeve ostavštine. Prije

svoga, redostijed izlaganja nije u njima isti. Prema Smičiklasu se pjesma sastoji zapravo od četiri dijela. U prvom se optužuje beskorisno plemstvo kao krivac ratu protiv Francuza; u drugom se opisuje bijeda seljaka i konstatira, da Francuz neratuje protiv građana i seljaka, nego protiv plemstva i svećenstva; u trećem se osuđuje svećenstvo, uz ostalo, kao krivac najvećim ratovima, a u četvrtom se nalaze oni stihovi, koji su se dosada najviše citirali: »Ovak Francuz sam govori i t. d.«

Smičiklas počinje svoj prikaz riječima: »Plemstvu se baca blato u obraz, da nije na korist ni kralju, ni domovini, ni bogu. Bojevom s Francezi oni su krvoloci krivi...« Naša pjesma, naprotiv, počinje — kao što je rečeno — s pozivom Horvatima, neka se s Francuzima slože protiv zajedničkih neprijatelja i nijedan od stihova, koji slijede, ne izražava koju od gore iznesenih misli ili optužaba. Smičiklas, nadalje, reproducira u navodnicima — što znači, da nastoji što vjernije slijediti original — čitav odlomak od više strofa, od kojih prvu nesumnjivo prenosi doslovno. Ona je u njegovu proznom prikazu zadržala svoj ritam i rimu i glasi:

»Muž plemiće hrani i odieva,	sve on djela, sve on plaća,
moste i ceste sam napravlja,	ako mu neostane nit rubača.«

Kako se vidi, Smičiklas tek neznatno modernizira tekst — na štetu njegove muzikalnosti, ali je struktura njegova stila očigledna: osmerac s rimom prvih i idućih dvaju stihova. Takve strofe nema u našoj pjesmi niti su u njoj igdje izražene sve misli u navedenom odlomku.

I najzad — ono što naročito upada u oči: znameniti stihovi, kojima Smičiklas završava svoj prikaz i koji su toj pjesmi pronijeli slavu, ne nalaze se uopće u našoj pjesmi. U njezinoj posljednjoj strofi, doduše, izražena je kroz usta božja misao o jednakosti, ali ona po jezgrovitosti i borbenosti daleko zaostaje za tim stihovima u Smičiklasu niti su njihove misli adekvatno izražene u našoj pjesmi. Kako Smičiklas izričito tvrdi, da pjesma s tim stihovima završava, evo zbog usporedbe posljednjih dviju strofa u oba teksta:

(naša pjesma)	(Smičiklas)
»Ar z Francuzom ja vojujem, mužom v činjenje splaćujem, Od Gospona vse krivice, prez razuma i pravice.	»Ovako Francuz sam govori, zato noć i dan se bori, da potere gospodčinu i utvrdi sloboščinu.
Nazad hoću dati mužu, kaj je imal v paradizu, nit Gospona, nit je muža, kad stvorila ruka boža.«	Grofi, popi, plemeniti, da se mogu skoreniti, da broj ljudeh bude dvojih, samo dobrih i zločestih.«

Razlike su dakle nesumnjive i tako velike, da se misao o istovjetnosti ovih tekstova u cijelosti ne može održati. To, dakako, ne znači, da oni nisu jedan drugom bliski i srodni i da, prema tome, ne postoji među njima i neka unutrašnja veza. Naprotiv! Ne povezuje ih samo njihov oblik — strofe od po četiri osmerca s istom rimom — nego i pojedine fraze i poneka misao. U 36. strofi naše pjesme upotrebljen je također izraz: skoreniti, kao i u posljednjoj strofi Smičiklasova prikaza,

ali u sasvim drugačijoj vezi. U pjesmi se, naime, kaže da plemići »hoće skoreniti« seljake. Ili — u 13. strofi glase posljednja dva stiha: »Zato vse je bogactvo i zemaljsko vse gospodstvo«, a pet posljednjih riječi citira i Smičiklas na kraju gore spomenutog odlomka među navodnicima. Ali ni tu se ne može govoriti o potpunoj istovjetnosti. U našoj pjesmi se citirani stihovi odnose isključivo na biskupe, u Smičiklasa pak na popove, »vražje namjesnike, koji su pod vidom pobožnosti sebi natrpali tuste dohotke« (u našoj pjesmi nema ovih misli ni na ovom mjestu ni drugdje). Kao treći primjer neka posluži 25. strofa naše pjesme, u kojoj se kaže, »da i odsad muž vse hrani, domovinu vlovlen brani, da sam dela puta, mosta, al nit ovo nije dosta«. U Smičiklasa je slična misao izražena u sprijeda navedenoj strofi: »Muž plemiće hrani i odieva...«, ali usporedba tih dviju strofa i opet pokazuje da se radi o dva različita teksta.

Zaključak iz ove analize bio bi taj, da pjesma iz Hajnóczyjeve ostavštine nije identična s pjesmom, koju Smičiklas rezimira i djelomično citira nego da su pred nama dvije različite pjesme, srodne po obliku i sadržaju.

•

Nakon što je gornji tekst već bio pripremljen za štampu, dobio sam u ruke *Studia slavica Academiae scientiarum hungaricarum* II, 1—4, 1956, s prilogom K. Bende i L. Hadrovicsa, *Kroatisches Freiheitsgedicht aus dem Jahre 1794* (str. 381—387). U njemu je također objelodanjen tekst naše pjesme prema Hajnóczyjevu prijepisu, koji ga je — kako Hadrovics konstatira — vrlo pažljivo prepisao i preveo (u prozi), premda nije dobro poznavao hrvatski jezik. Kako Benda iznosi, pomagao mu je u tome činovnik Ugarske komore Marko Delivuk, kome je tekst dao koncipijent u istoj komori Toma Bedeković; taj ga je pak primio od zagrebačkog geometra Franje Klobučarića. S pjesmom su se upoznali i drugi »direktori« tajnog društva, a čini se, da se ona u spomenutom prijevodu i dalje širila. Njezin autor nije poznat; svakako to nije bio Delivuk, a ni biskup Vrhovac, iako je sumnja pala prije svega na njih.

S obzirom na hrvatsko porijeklo pjesme, koja se sačuvala u tri prijepisa, Benda izvodi iz istražnih spisa o uroti Ignjata Martinovića ovaj zaključak: »Više je podataka upućivalo nato, da su se ugarskim jakobincima priključili naročito neprijatelji feudalnog i monarhijskog poretka u okolici Zagreba i Varaždina. Međutim, kako se organizacija širila po sistemu ćelija, a njezin je glavni upravljač u Hrvatskoj, prefekt komorskog posjeda u Kutjevu Josip Kralj, počinio prilikom hapšenja samoubojstvo, sud je tu izgubio nit i nije mogao otkriti daljnje veze.« (382)

Jaroslav Šidak

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA IX.

1956.

BROJ 1—4

NAKLADA »ŠKOLSKA KNJIGA« / ZAGREB

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB